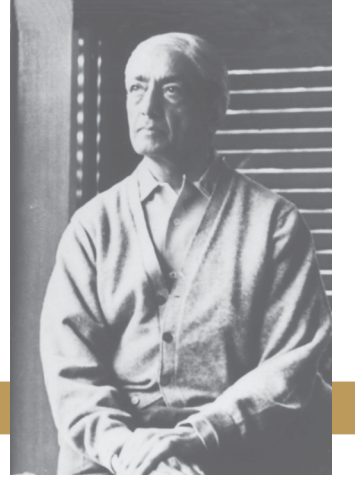

અંતરમેળ

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા, મુંબઈ

સપ્ટેમ્બર - ડિસેમ્બર ૨૦૧૨ વર્ષ ૫ અંક ૩ પૃષ્ઠ ૮ રૂ. ૨/-

જ્યારે વાસ્તવિકતાને સમજવાનો જ હેતુ હોય છે ત્યારે...

આપણી અંદર કલ્પના શા માટે મૂળ ઘાલે છે? શા માટે હકીકત સર્વથી મહત્વની બનતી નથી? કલ્પના નહીં. શા માટે કલ્પના, સિધ્ધાંત, વાસ્તવિક હકીકત કરતા વિશેષ મહત્વના બની જાય છે? શું એવું છે કે આપણે હકીકતને સમજી શકતા નથી, કે પછી આપણામાં તે ક્ષમતા નથી, કે પછી આપણે હકીકતની સામે જતા ડરીએ છીએ? જેથી કરીને કલ્પના સિધ્ધાંત, તર્ક, હકીકતથી દૂર પલાયન કરવાના સાધન બની જાય છે. કૃપા કરી તમે એની શોધ તમારી અંદર કરો, જે કંઈ બોલાય છે એને ફક્ત સાંભળો નહીં, જે કંઈ બોલાય છે તેની કંઈ કિમંત નથી, પરંતુ તેનું મૂલ્ય ત્યારે જ હોય છે. મને લાગે છે કે જ્યારે કોઈપણ પોતાની અંદર તેની શોધ લે. અને જે કંઈ બોલવામાં આવે છે તે બાબતનો અનુભવ કરે છે. અને સ્પષ્ટતાથી સ્વયં નિરીક્ષણ કરે. નહીં તો આ વાર્તાલાપ તદ્દન પોકળ છે. ખાસ અર્થ વગરનો તેથી કૃપા કરી થોડું ધ્યાન આપો.

શું એવું છે કે હકીકતની સામે જવા માટે આપણે અસમર્થ છીએ. અને તેથી કરી કલ્પના અસ્તિત્વના બધા સ્તરે આપણને પલાયન થઈ જવાની સંધી આપે છે? હકીકતને બદલી શકાય નહીં; તમે ગમે તે કરો, હકીકત તો ત્યાંની ત્યાં જ છે. વસ્તુસ્થિતિ એ છે આપણે ગુસ્સાખોર છીએ, આપણે મહત્વકાંક્ષી છીએ, આપણે કામિ છીએ એ હકીકત છે. એવી ડઝન જેટલી બાબત છે. તમે તેને દબાવી દો, તેનું બીજા કશામાં પરિવર્તન કરો. જે બીજા પ્રકારનો નિરોધ છે. કદાચ તમે તેનું નિયમન કરો. પરંતુ આ બધા કલ્પનાથી નિયમન કરી શિસ્તબદ્ધ કરેલા દબાયેલા રહે છે. પરંતુ શું એ શક્ય છે કે કલ્પના કે સિદ્ધાંત સિવાય ફક્ત વાસ્તવિક હકીકત સાથે રહેવું શક્ય છે? શું કલ્પના એ શક્તિ કે ઊર્જા નો વ્યય નથી? શું કલ્પના મનને, મંદ નથી કરતો? તર્ક કે અનુમાન બાંધવામાં તમે કદાચ હોંશિયાર હોવ. ઉદાહરણો આપવામાં તમે હોંશિયાર હોઈ શકો. પરંતુ એ દેખીતું છે કે મંદ મન જ ઉદાહરણો આપે છે, કે જેણે ઘણું બધું વાંચન કર્યું છે માટે ઉદાહરણ આપે છે.

શું સાતત્યથી પ્રત્યેક ક્ષણે વસ્તુસ્થિતિ સાથે રહેવું શક્ય છે? મને ખબર નથી કે તમે કદી એવો પ્રયત્ન કર્યો હોય, વસ્તુસ્થિતિ સાથે વાસ્તવિક હકીકત સાથે રહેવાનો કે જેથી કરીને ત્યાં વિરોધાભાસ ના હોય તો તમે એક જ ઝટકે વિરોધથી સર્જાતા ઘર્ષણને ટાળી શકો. જો તમે હકીકત સાથે રહો. જેથી કરીને તમે 'જે છે' તેની સાથે હકીકતની સાથે રહેવા માટેની ઊર્જા પ્રાપ્ત કરો છો. આપણામાંથી મોટાભાગના લોકો માટે વિરોધાભાસ એ અસામાન્ય એવું ક્ષેત્ર છે કે જેમાં મન સપડાયેલું છે. મારે અમુક કરવું છે, અને હું તદ્દન બીજું જ કંઈ કરું છું, પરંતુ જો હું મારે જે કંઈ કરવું છે એ હકીકતની સાથે રહું ત્યારે ત્યાં વિરોધાભાસ નથી હોતો. અને તેથી કરીને હું એક જ ઝટકે બધા જ વિરોધોને નેસ્તાનાબુત કરું છું અને મારું મન 'જે છે' એની સાથે જ સંબંધિત હોય છે. અને 'જે છે' એની સમજ હોય છે.

મારે ભયની વાસ્તવિકતા સાથે સામનો કરવાનો છે. અને જ્યારે હું ભયનો સામનો કરું છું, ત્યારે બધા જ અતિવિરોધને હું બાજુ પર ધકેલી દઉં છું. ભયનો સામનો કરવા માટે મારે જુદી શક્તિ મેળવવા કરતા, ભયની વાસ્તવિકતાનો સામનો કરતી એની પોતાની ક્ષમતાનું નિર્માણ કરે છે ખરી? આ વિશે હું થોડો અધિક ઊંડાણમાં ઉતરીશ. ભય એ એક અસામાન્ય વસ્તુ છે.

આપણામાંથી મોટા ભાગના લોકો એક યા બીજી કોઈ બાબતથી ડરતા હોય છે. ભય ભ્રમણા ઊભી કરે છે, ભય આપણને શંકાશીલ બનાવે છે, ઉદ્ધત બનાવે છે. ભય આપણને ક્યાંક આશરો શોધવા પ્રેરે છે. બધા પ્રકારના મુર્ખતા ભરેલા સદગુણ અને નૈતિકતાના માર્ગ તરફ દોરે છે. હું ભયનો સામનો કરવા ચાહું છું, તેમાંથી ભાગી જવા નથી ચાહતો. હવે આ વસ્તુસ્થિતિનું અવધાન હોવું એટલે શું? ભય એ હકીકત છે. ત્યાં અવધાન છે. અવધાન એટલે શું? બધા પ્રકારની પસંદગી- મારે ગભરાવવું ના જોઈએ, આમ ન હોવું જોઈએ, તેમ હોવું જોઈએ, અથવા બીજી કોઈ પસંદગી, જ્યારે હું હકીકતનો સામનો કરું છું ત્યારે તે ક્ષણે આ બધાનો નકાર હોય છે. અવધાન એ હકીકતનો સામનો કરતી અવસ્થા છે, કે જેમાં પસંદગીને સ્થાન નથી. અવધાન એ નિરીક્ષણ કરતા મનની અવસ્થા છે જ્યાં મન કશાની નિંદા નથી કરતું કે કશાનો સ્વીકાર નથી કરતું. પરંતુ માત્ર જે કંઈ વસ્તુસ્થિતિ છે તેની સાથે હોય છે.

તેથી વસ્તુસ્થિતિ ને જોવી એ જ અવધાન છે. ત્યાં પસંદગી નથી, નિંદા નથી, ત્યાં ગમો અણગમો નથી. પરંતુ આપણામાંથી મોટાભાગના લોકો આ કરવા માટે અસમર્થ હોય છે. કારણકે પરંપરા પ્રમાણે, વ્યવસાયિક રીતે દરેક માર્ગે આપણો ઉછેર, ટીકા કરવા માટે, સ્વીકાર કરવા માટે, યોગ્ય અયોગ્યનું સમર્થન કરવા માટે સંસ્કારીત કરવામાં આવ્યું છે. આ આપણી પાર્શ્વભૂમિ છે. કોઈપણ પાર્શ્વભૂમિકા વગર હકીકતને નિહાળવી એટલે હકીકતનો સામનો કરવો. પરંતુ પાર્શ્વભૂમિકા સિવાય હકીકતનો સામનો કરવા આપણે સમર્થ નથી. આપણને આપણી આ પાર્શ્વભૂમિનું અવધાન હોવું જોઈએ. આપણને આપણા અનુબંધનોનું અવધાન હોવું જોઈએ, અને એ અનુબંધનોનું જ્યારે આપણે નિરીક્ષણ કરીએ છીએ ત્યારે પોતાની રીતે જ પ્રગટ થાય છે; અને તમને હકીકતના નિરીક્ષણ સાથે સંબંધ છે તેની પાર્શ્વભૂમિ

સમસ્યામાંથી છૂટકારો મેળવવા 'પલાયન' એ પર્યાય કેમ નથી, એ આપણે પાછલા અંકમાં જોયું. પલાયન કરવું નહીં એનો અર્થ વાસ્તવિકતાની સામે જવું. સામે જવું એટલે કે આપણી પાસે સાધનો છે તેનો ઉપયોગ કરી નિવેડો લાવવો. જેમ કે લડાઈમાં શસ્ત્ર સરંજામ લઈ લડવા જવું.

કૃષ્ણમૂર્તિ જ્યારે 'સમસ્યાનો સામનો કરો' એવું કહે છે ત્યારે તેનો અર્થ ઉપર કહેવામાં આવ્યો તે પ્રમાણેનો અર્થ નથી. એવું લાગે છે. તો પછી આપણો સમસ્યા પ્રતિ કેવો અભિગમ હોવો જોઈએ?

અહીં આપણે એક વાત સમજી લેવાની છે કે આપણે શારીરિક સમસ્યાની બાબતમાં બોલતા નથી. મહદ અંશે આપણી સમસ્યા માનસિક, કાલ્પનિક અને વિચાર જન્ય છે. આપણા જીવનનો દીર્ઘ સમય આ સમસ્યા સાથે લડવામાં વ્યતીત થાય છે. ભૌતિક સમસ્યાને ઉકેલવાના રસ્તા છે. વિજ્ઞાનતંત્રનું એમાં માર્ગદર્શન મળી શકે. પરંતુ જ્યારે સમસ્યા ભ્રમ અને વિચાર થકી પેદા થાય છે. ત્યારે તેનાથી પલાયન થઈ જવું કે તેને દબાવી દેવાનો પ્રયત્ન કરવો એ બંને પ્રકાર અપ્રસ્તુત ઠરે છે.

અહીં સમસ્યાનો ઉગમ કેવી રીતે થાય છે એ શોધવું મહત્વનું છે. એ સમસ્યાના જનક આપણે સ્વયં હોઈએ છીએ અને સમસ્યાનો ત્રાસ ભોગવનાર પણ આપણે જ છીએ. દા.ત. મને મહત્વકાંક્ષા છે. અને તેની પૂર્તિ માટે મારી દોડધામ અને ચિંતા હોય છે. તે પૂરી થશે કે નહીં એની વ્યગ્રતામાં મારી ઉંઘ ઉડી જાય છે. વગેરે વગેરે, પ્રત્યક્ષ રીતે જીવવામાં મહત્વકાંક્ષાનો કંઈ જ સંબંધ નથી હોતો. પરંતુ તે વિચારે નિર્માણ કરી છે. જ્યારે આપણને એની સ્પષ્ટતા થાય છે ત્યારે તે દોડધામ ભય વિલીન થઈ જાય છે. ત્યારે ત્યાં સમજણ હોય છે. 'કાર્ય' નથી હોતું.

સામાજિક મૂલ્યોનું જબરદસ્ત આકર્ષણ અને સુખબદલની અવાસ્તવિક કલ્પનાની અંદર જ સમસ્યાના મૂળ રહેલા છે. એ સમજવું. અને સમજ્યા પછી વર્તવું ઘણું કઠણ છે એમાં કોઈ શંકા નથી. પરંતુ 'જે છે' એનું આકલન થવું વાસ્તવિકતાની સામે જવું, એ જ એકમેવ, માર્ગ છે. એ વાત આપણને સમજાવી જોઈએ.

સાથે નહીં. ત્યારે તે પાર્શ્વભૂમિ બાજુ પર રહી જાય છે. તમારો મુખ્ય હેતુ વસ્તુસ્થિતિને સમજવાનો જ હોય છે. ત્યારે તમારો ઉત્કટ એવો રસ હકીકત સાથે છે ત્યારે તે પાર્શ્વભૂમિ ભુંસાઈ જાય છે. જો હું સંપૂર્ણપણે ભયમાં રસ ધરાવતો હોઉં ત્યારે ત્યાં નિંદા કે યોગ્ય અયોગ્ય નિર્ણય નથી કરતો, ત્યારે ત્યાં માત્ર ભય હોય છે. અને હું એની ભીતર જવા માગું છું ત્યાં પાર્શ્વભૂમિ કે કલ્પનાની દખલ નથી હોતી કારણકે મારો રસ ભયને સમજવા માટેનો છે.

રાજઘાટ - બનારસ ૧૯૬૨ ભાષણ ૫

વાસ્તવિક હકીકતની સાથે હોવું

શું આપણે વાસ્તવિકતાથી ડરીએ છીએ કે વાસ્તવિકતાની કલ્પનાથી? આપણે જે બાબત જેવી છે તેનાથી ડરીએ છીએ કે પછી આપણે વિચાર કરી તે બાબત આવી છે એનાથી ડરીએ છીએ? ઉદાહરણ તરીકે આપણે મૃત્યુને લઈએ. આપણે વાસ્તવિક મૃત્યુથી ડરીએ છીએ કે મૃત્યુ વિશેની કલ્પનાથી ડરીએ છીએ? વસ્તુસ્થિતિ એક બાબત છે અને એના વિશેની કલ્પના એ બીજી બાબત છે. હું મૃત્યુ શબ્દથી ડરું છું કે જે વાસ્તવિકતા છે તેનાથી ડરું છું? હું તેના વિશેની કલ્પના અને મૃત્યુ શબ્દથી ડરું છું. મને વસ્તુસ્થિતિ કદી સમજાતી નથી. હું વાસ્તવિકતાને ક્યારે નિહાળતો નથી હું વાસ્તવિકતા ને કદી પણ ભેટતો નથી, જ્યાં સુધી હું વાસ્તવિકતા સાથે પૂર્ણપણે એકરૂપ થતો નથી. ત્યાં સુધી ભય ત્યાં છે. જ્યાં સુધી મારી પાસે વાસ્તવિકતા વિશેની કલ્પના, મત સિધ્ધાંત હોય છે ત્યાં સુધી વાસ્તવિકતા સાથે એકાત્મકતા સાધી શકતા નથી. આથી મારે તદ્દન સ્પષ્ટ હોવું જોઈએ કે હું શબ્દથી જ ગભરાવું છું કે કલ્પનાથી કે વાસ્તવિક હકીકતથી ગભરાવું છું. જ્યારે હું વસ્તુસ્થિતિની સમક્ષ હોઉં છું ત્યારે તેની બાબતમાં ન સમજવા જેવું કંઈ જ નથી હોતું. ત્યાં વાસ્તવિકતા છે. હું તેનો ઉકેલ લાવી શકું છું. જો હું શબ્દથી ડરતો હોઉં તો મારે તે શબ્દ સમજી લેવો જોઈએ. તે શબ્દની પાછળ શું અભિપ્રેત છે. તેની પ્રક્રિયા શું છે આ બધા જ અંતરંગોમાં ઉતરવું જોઈએ અને સમજવું જોઈએ.

મારો મત, મારી કલ્પના, મારા અનુભવ વસ્તુસ્થિતિ વિશેનું મારું જ્ઞાન તે બધું ભયનું નિર્માણ કરે છે. જ્યાં સુધી હું વાસ્તવિકતાનું નિરીક્ષણ શબ્દો થકી કરું છું તેનું નામકરણ કરું છું અને તે નામ સાથે હું સંલગ્ન થઈ જાઉં છું કે પછી તેના વિશે ટીકા કરું છું, જ્યાં સુધી વિચાર વાસ્તવિકતાનો નિર્ણય કરે છે, એક વિચાર તરીકે. ત્યારે ત્યાં અનિવાર્યપણે ભય ઉપસ્થિત હોય છે. વિચાર એ ભૂતકાળની પેદાશ છે અને તેનો અસ્તિત્વ શબ્દોમાં અને પ્રતિકોમાં હોય છે. જ્યાં સુધી વિચાર વાસ્તવિક હકીકતનું નિરૂપણ કે રૂપાંતર કરે છે. ત્યાં સુધી ભય ત્યાં હોય છે.

'જે છે' એમાંથી મુક્તિ

જે છે એના આકલનમાં જ સદ્ગુણ પ્રગટે છે. એનાથી ઉલટાનું સદ્ગુણી થવાની પ્રક્રિયા એ આવતીકાલ પર ટાળવાની ક્રિયા છે. તમારે જે કંઈ થવું છે એ 'જે છે' એને ઢાંકી દેવા સમાન છે. આથી સદ્ગુણી બનવામાં તમે 'જે છે' તેની સામે કરવાની સીધી ક્રિયાની ઉપેક્ષા કરી રહ્યા છો. આદર્શ ઊભો કરીને તેના દ્વારા તમે 'જે છે' તેની ઉપેક્ષા કરવાની પ્રક્રિયાને સદ્ગુણ માનવામાં આવે છે. પરંતુ જો તમે નજીકથી સ્પષ્ટપણે જોશો. તો તમને દેખાશે કે આવું કશું જ નથી. એ તો કેવળ 'જે છે' તેનો સામનો ના કરવો પડે તેને મુલતવી રાખવાનું છે. જે નથી તે બનવું એ સદ્ગુણ નથી. 'જે છે' એને સમજવું એ સદ્ગુણ છે, અને આથી 'જે છે' તેમાંથી મુક્તિ છે. ઝડપથી ઇન્નભિન્ન થતા સમાજમાં સદ્ગુણ અનિવાર્ય છે.

બુક ઓફ લાઈફ

દૈનિક ધ્યાન કૃષ્ણમૂર્તિ સાથે, ઓગષ્ટ ૨૪

બુક ઓફ લાઈફ

દૈનિક ધ્યાન કૃષ્ણમૂર્તિ સાથે, માર્ચ ૨૬

‘જે છે’ એનો સામનો કરવા માટે આપણને ઊર્જાની જરૂર છે

ધાર્મિક મન એટલે શું એ વિશેની શોધ લેવા. જે આપણે આજની સંઘ્યાકાળે કરવા જઈ રહ્યા છીએ. એ માટે આપણને ઊર્જાની ગરજ છે. એ ઊર્જા આપણે વાસ્તવિકતાની સામે જવાથી પ્રાપ્ત થાય છે. ‘જે છે’ એનો સામનો કરવાથી મળે છે. સામનો કરવામાં ટાળમટોળ કરવામાં ઊર્જાનો વ્યર્થ વ્યય થાય છે. ભલે વાત સ્વીકારવા યોગ્ય હોય, અસંતોષજનક હોય, કે તિરસ્કારક લાગતી હોય છતાં પણ આપણે તે બાબતને દાદ આપવી જોઈએ. તેનો સામનો કરી તેને સમજવી જોઈએ તેના વિશે તર્ક ના કરતા તેને પ્રત્યક્ષ રીતે ખરેખરમાં સમજવા માટે, તમે જેમ સૂર્યાસ્ત, ભૂરા આકાશને, એક વૃક્ષને નિહાળો છો ને તેનું આકલન થાય છે. એજ રીતે વાસ્તવિકતાને જોવી જોઈએ. જો આપણે ખરેખરમાં ધાર્મિક મન શું છે એ સમજવા યાદતા હોઈએ તો અમુક ચોક્કસ બાબતનો સામનો કરવો જોઈએ તેનાથી પલાયન થવું ના જોઈએ. જો તમારા ધ્યાનમાં આવ્યું હોય, તો આપણું સંપૂર્ણ જીવન પલાયન થવાની ઘટમાળા છે. કંટાળાથી ભાગી છૂટવું, નિત્યક્રમથી ભાગી છૂટવું, ભયથી પલાયન થઈ જવું આપણી પાસે અનેક પ્રકારના પલાયનો છે. એ વિશે આપણે સભાન હોઈએ યા નહીં હોઈએ પરંતુ પેલા વૃક્ષની માફક તમારી આગળ પાછળ ખરેખરમાં પલાયનો રહેલા છે. પલાયન ન થતા પરંતુ તે વસ્તુસ્થિતિનો ખરેખરમાં સામનો થવો જોઈએ. અને એ માટે તમારી પાસે અવિચલિત એવું અવધાન હોવું જોઈએ, એને માટે ઉત્કટતા હોવી જોઈએ. એ ઉત્કટતા ઊર્જામાંથી આવે છે. જે ઊર્જા નૈસર્ગિકપણે ‘જે છે’ એનો સામનો કરવાથી પ્રગટે છે.

અને જો તમે વક્તા ને કૃપા કરી છેવટે સુધી સમજો, તેની સાથે સહમત કે અસહમત થયા વગર, શાબ્દિક તેમજ બૌદ્ધિક રીતે નહીં, કારણકે આપણે અભિપ્રાયની આપણે કરતા નથી. પછી તેની સાથે સહમત કે અસહમત થાવ, અને તમે કહી શકો કે ‘મને ગમે છે’ અથવા ‘મને ગમતું નથી.’ પરંતુ આપણે અભિપ્રાયના સત્યની શોધ નથી કરી રહ્યા. અભિપ્રાયોમાં સત્ય નથી. તમારા અભિપ્રાયની વિરુદ્ધમાં અન્યનો અભિપ્રાય હોય શકે. અથવા તમે પૂર્ણપણે દુર્લભ કરો. પરંતુ આપણે તે બધું નથી કરી રહ્યા. આપણે વાસ્તવિકતાનો સામનો કરીએ છીએ. આપણી સામે જે પ્રત્યક્ષપણ છે તેની સામે જઈએ છીએ. નહીં તો આપણને તાર્કિકપણે, યોગ્ય રીતે, ડાહપણપૂર્વક પૂર્ણપણે છેક છેવટ સુધી ધાર્મિક મન એટલે શું એ શોધવા માટેની ઊર્જા મળે નહીં, જેથી તેની શોધ કરી સમજ પ્રાપ્ત થશે નહીં. ‘જે છે’ એની સામે જવા માટે આપણે ઊર્જાની આવશ્યકતા છે. આ તદ્દન નિખાલસ સત્ય છે અને આપણને ઊર્જાની પ્રયંત આવશ્યકતા છે.

આપણામાંથી ઘણા લોકો પાસે આપણને નિર્બળ કરતી આળસ છે. આ આળસીપણને આપણે સમજવાની જરૂર છે. માત્ર શારીરિક આળસ નહીં, પણ માનસિક આળસને પણ સમજવી એ મહત્ત્વનું છે. આપણે તેના વિશેની શોધ લેવા કરતા તેને સ્વીકારી લેવાનું પસંદ કરીએ છીએ. આપણે તેની સાથે મેળ કરી લેવાનું પસંદ કરીએ છીએ, પછી ભલે તે અસંતોષજનક કેમ ન હોય. કેટલીએ ખરાબ કેમ ના હોય આપણે તેની સાથે સમાધાન કરી લઈએ છીએ. આધિપત્યનો પૂર્ણપણે નકાર કરી શોધ લેવા કરતા, આધિપત્યના આજ્ઞાકારી થવાનું કે તેને શરણે થવાનું પસંદ કરીએ છીએ.

આપણામાંથી અનેક જણા પાસે કમજોર કરતી આળસ રહેલી છે. આ માનસીપણને સમજવું એ મહત્ત્વનું છે. તેના વિશે શું

ઉપાય કરવા એમ નહીં. કારણકે તેના વિશે તમે જે કંઈ કરશો તેમાં તમે તમારી ઊર્જાનો ખરો વ્યય કરશો. પરંતુ જો તમે આળસુ છો એ હકીકતનો પ્રત્યક્ષ રીતે સામનો કરો. ત્યારે ત્યાં નૈસર્ગિક એવી માનસિક પ્રક્રિયા શરુ થાય છે. અને તત્કાળ કાર્યરત થાય છે અને જેમાંથી તમને ઊર્જા પ્રાપ્ત થાય છે. કે જે તમારા આળસીપણને દૂર કરે છે. કોઈક વખત તમે આ કરી જુઓ તો પછી તમને પોતાને તેની અનુભૂતિ થશે અને આપણામાંથી ઘણા લોકો માટે આપણી સંસ્કૃતિ, આપણી પરંપરા એ ભાગી છૂટવાની ઘટમાળ બની ગઈ છે. જે હકીકતથી આપણે પલાયન થવા યાહીએ છીએ તે હકીકત કરતા ભાગી છૂટવાના માર્ગો આપણા માટે મહત્ત્વના બની ગયા છે.

તેથી આપણે જે કહી રહ્યા છે. આપણું જીવન એ છટકબારીની મોટી સાંકળ જેવું બની ગયું છે. કંટાળાથી પલાયન થવું, આપણી એકલતામાંથી પલાયન થવું. આપણા ભયો, આપણી ક્ષુદ્રતા, આ બધી બાબત જે કંઈ છે, તેની સામે જવા કરતા તેનાથી પલાયન થવાની વૃત્તિ કેળવી છે. આપણી પાસે અનેક એવા પલાયનો છે. કે જેના વિશે આપણે ખરેખરા સભાન હોઈએ કે નહીં પણ હોઈએ. અજ્ઞાત એવા પલાયનોની શોધ લેવા માટે આપણી પાસે જાગ્રત એવું સજાગ મન હોવું જોઈએ. એનો અર્થ એ કે આપણે સાતત્યતાથી, આપણા વિચાર આપણી ભાવના પ્રત્યે સતર્કપણે જાગ્રત રહેવું જોઈએ. કારણકે સતર્કતાના એ ક્ષેત્રમાં જોવું કે નિરીક્ષણ કરવું એ નકારાત્મકતા છે. અને તે સકારાત્મ ઈરાદાપૂર્વકની શોધ નથી. એ મનની એવી એક અવસ્થા છે કે જ્યાં સાતત્યથી નિરીક્ષણ ચાલી રહ્યું છે. અજ્ઞાત મનની દરેક હાલચાલ અને તેના દ્વારા થતા સૂચનોનું નિરીક્ષણ થતું હોય છે અને સમજ પ્રાપ્ત થાય છે.

મદ્રાસ ૧૯૬૪, ભાષણ ૭

માત્ર નિરીક્ષણ કરો

દુઃખ સમજવા માટે પ્રથમ પોતાની દયા ખાવી એટલે શું. એની સમજણ હોવી જોઈએ. દુઃખનું તે એક કારણ છે. જ્યારે, કોઈનું મૃત્યુ થાય છે, અને તમે તેની પાછળ રહી જાવ છો. ત્યારે તમને એવું લાગે કે હું નિર્ધન અવસ્થામાં તેની પાછળ રહી ગયો છું, અસલામત છું, તમે બીજાના જીવ પર જીવન વ્યતિત કરતા હતા અને હવે તમે ધીમે ધીમે ફરિયાદ કરો છો અને પોતાની દયા ખાવા લાગો છો. તમે એકલા છો એના જેવી જ આ પણ આપણી વાસ્તવિકતા છે. ‘જે છે’ તે આજ છે. સ્વયંમની દયાજનક અવસ્થાને નિહાળો. તેનાથી પર થવાનો પ્રયત્ન ના કરો. કે આજે હવે હું કરીશ એવું એ બોલો નહીં વસ્તુસ્થિતિ એ છે કે તમે તમારી પોતાની દયા ખાવ છો; તમે એકલા છો ગઈકાલે તમારી પાસે પૈસા હતા, તમારી પોતાની વ્યક્તિ હતી. તમારી પાસે સત્તા હતી ત્યારે તમે કેવા વિલક્ષણ અને સુરક્ષિત હતા. એની સાથે તુલના ના કરતા ‘જે છે’ એને તમે જોઈ શકો? માત્ર નિહાળો. ત્યારે તમારા ખ્યાલમાં આવશે, કે સ્વયંની દયા ખાવા માટે ત્યાં કોઈ જ સ્થાન નથી. એનો અર્થ એવો નથી કે જે કંઈ પરિસ્થિતિ છે એનો તમે સ્વીકાર કરો.

મુંબઈ ૧૯૬૭, ભાષણ ૪

.... ત્યારે કર્મ ઘટે છે

બે પ્રકારની પ્રક્રિયા મારી અંદર ચાલતી હોય છે. એક પ્રક્રિયા એવી કે; જેમાં કંઈક મેળવવું છે, માનમરતબો પ્રાપ્ત કરવો છે, યશસ્વી થવું છે. અને બીજી પ્રક્રિયા એવી છે કે હમેશાં મને યશ મળશે કે નહીં એની શંકામાં ભયભીત કરનારી છે.

આ પ્રકારે મારી અંદર બે પ્રકારની પ્રક્રિયા ચાલતી હોય છે. બે ઈચ્છા અને બે ધ્યેય એક એટલે કે મારે સુખી થવું છે, અને બીજું કે જગતમાં સુખ હોય ના શકે. મારે શ્રીમંત થવું છે અને તે સમયે હું લાખો ગરીબ માણસો નિહાળું છું. છતાં મારે શ્રીમંત થવું છે એ મહત્વકાંક્ષા રહે જ છે. જ્યાં સુધી મારી અંદર સુરક્ષાની ઈચ્છા છે ને તે મારી સાથેને સાથે ભળતી રહે છે. ત્યાં સુધી આમાંથી છૂટકારો નથી. અને તે સાથે મારી અંદર કરુણા, પ્રેમ, સંવેદનશીલતા છે. મારી અંદર અખંડ એવી લડાઈ ચાલતી રહે છે. આ લડાઈનો પ્રક્ષેપ પડે છે. તે સમાજ વિરોધી બને છે વગેરે વગેરે. ત્યારે મારે શું કરવું? આ લડાઈમાંથી આંતરિક ઘર્ષણમાંથી હું મુક્ત કેવી રીતે થાઉં?

જો હું એક પ્રક્રિયાનું નિરીક્ષણ કરું અને બીજી પ્રક્રિયાની તરફ ધ્યાન ના આપું તો ત્યારે તેની સામે જવું શક્ય થાય. એટલે કે જો હું ભયનું અવલોકન કરી શકું. બીજા કોઈપણ ગુણોની કે ધૈર્ય દાખવવાનો પ્રયત્ન ના કરું તો હું ભયનો સામનો કરી શકું. આથી મારે 'જે છે તે', 'જે કંઈ હોવું જોઈ' તે નહીં એ સમજી શકું, ત્યારે જ 'જે છે' એનું નિરીક્ષણ કરી શકું. આપણામાં ઘણા લોકો ને 'જે છે' તેની ખબર નથી. શું હોવું જોઈએ તેની જ કાળજી હોય છે. આમ 'હોવું જોઈએ' તે બાબત આપણી અંદર દંદ કે ઘર્ષણ સર્જે છે. માટે 'જે છે' તેના વિરોધમાં સંઘર્ષ કર્યા સિવાય તેનું અવલોકન કરી શકું? 'જે છે' તેને હું કોઈપણ પ્રતિકાર સિવાય જોઈ શકું? કારણકે કેવળ પ્રતિકાર એ વિરોધી બાબતનું નિર્માણ કરે છે. બરોબર? એટલે કે જ્યારે હું ગભરાયેલો હોઉં ત્યારે કોઈપણ પ્રકારનો પ્રતિકાર ના કરતા હું તેને નિહાળી શકું ખરો? કારણકે જે ક્ષણે હું પ્રતિકાર દાખવું છું ત્યારે ત્યાં બીજું ઘર્ષણ ઊભું કરું છું. હું 'જે છે' તેને કોઈપણ પ્રતિકાર સિવાય જોઈ શકું? જો હું તે કરી શકું તો હું ભયનો સામનો કરી શકું...

... કોઈપણ પ્રતિપાદન અને અને તેની વિરોધી બાબતથી થતું ઘર્ષણ એકાત્મતા લાવી શકે, એ કલ્પના સાચી નથી. 'જે છે' તે વાસ્તવિકતાનું આકલન થવાથી તેના વિશેની સમજ પ્રાપ્ત થાય છે. વિરોધી બાબત નિર્માણ કરવાથી નહીં. માટે ભયને કોઈપણ પ્રકારના પ્રતિકાર સિવાય તેનાથી ભાગી છૂટ્યા સિવાય તેની સામે જઈ શકીએ કે તેનું નિરીક્ષણ કરી શકીએ? એ કોણ છે જે ભયનું નિરીક્ષણ કરે છે? જ્યારે હું એમ કહું કે મને ડર લાગે છે. ત્યારે તે 'હું' (મને) એટલે શું અને 'ડર' એટલે શું? શું આ બંને ભિન્ન સ્થિતિ છે? ભિન્ન પ્રક્રિયા છે? મને લાગતા ભયથી હું જુદો છું? જો હું ભયથી જુદો હોઉં તો ભયની બાબતમાં કંઈ કરી શકું. ભયનો પ્રતિકાર કરી શકું, તેને દૂર ધકેલી દઉં. પરંતુ હું જો ભયથી અલગ ના હોઉં તો એના કરતા કોઈ જુદી જ પ્રક્રિયા ઘટીત નથી થતી?

જો ભયમાંથી ખરેખર જ મુક્તિ ચાહીએ તો આ સત્યની જાણ થવી જોઈએ ભય એ 'હું' જ છે. ભય મારાથી અલગ નથી. એ વાસ્તવિકતા છે. જ્યારે તમે વાસ્તવિકતાની સામે જાઓ છો ત્યારે ત્યાં કાર્ય ઘટિત થાય છે. એ એવું કર્મ છે કે જે મનની સભાનતા વડે થતું કર્મ નથી. એવું કર્મ જે સત્ય છે. નિર્ભય એવું પ્રતિકાર રહીત કર્મ છે. ત્યારે જ મનનું કોઈપણ ભયમાંથી મુક્ત થવું સંભવિત હોય છે.

મુંબઈ ૧૯૫૩

હકીકતનો સામનો કરવો

હું દુઃખી છું માનસિક દૃષ્ટિએ હું અત્યંત અસ્વસ્થ છું; અને તે બાબતમાં હું કલ્પના કરું છું. મારે શું કરવું જોઈએ કે શું ના કરવું જોઈએ. આ પરિસ્થિતિને કેવી રીતે બદલી શકાય વગેરે. આ વિચાર, આ સૂત્રો, એ કલ્પના મને 'જે છે' તે હકીકતને જોતા અટકાવે છે. આ વિચાર, આ સૂત્રો 'જે છે' તેનાથી પલાયન થવું છે. જ્યારે બહુ જ ભય લાગે છે ત્યારે ક્રિયા તત્કાલ હોય છે. ત્યારે તમે વિચાર કરી કલ્પનાને સૂત્રબદ્ધ કરી અને તે મુજબ કાર્ય કરો એવું ત્યારે તમે નથી કરતા.

મન આળસુ બની ગયું છે, સુસ્ત બની જાય છે સૂત્રોને કારણે. 'જે છે' તેના સંદર્ભમાં સૂત્રોએ મનને છટકવાનું બહાનું કે સાધન પૂરું પાડ્યું છે. જે કહેવામાં આવ્યું છે એ કારણે નહીં કે તે તરફ આપણું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે એ કારણે નહીં પરંતુ જે કંઈ કહેવામાં આવ્યું છે એ આખા માળખાનું આપણી જાતે નિરીક્ષણ કરી, શું હકીકતનો સામનો કરવો શક્ય છે. દા.ત. આપણે હિંસક માનવી છીએ એ હકીકત છે, અને હિંસાએ જીવન જીવવાનો માર્ગ તરીકે સ્વીકાર કર્યો છે અને યુધ્ધ તેમ જ બાકી બધું, જો કે આપણે સતત પાસ કરીને પૂર્વના લોકો અહિંસા વિશે બોલે છે. છતાં પણ અહિંસક નથી. આપણે હિંસક લોકો છીએ. અહિંસા વિશેની કલ્પના એ કલ્પના માત્ર છે, જેને રાજકીય દૃષ્ટિએ વાપરવામાં આવે છે તે જૂદી વાત છે. પરંતુ તે એક વિચાર છે હકીકત નથી. કારણ મનુષ્ય હિંસાની વાસ્તવિકતાનો સામનો કરવા અસમર્થ છે. આથી તેણે અહિંસાની કલ્પનાની શોધ કરી. અને આ શોધ તેને હિંસાની વાસ્તવિકતા સામે જતા અટકાવે છે.

આખરે હકીકત તો એ જ છે કે હું હિંસક છું. હું ગુસ્સાખોર છું. ત્યાં કલ્પના કે વિચારની શી આવશ્યકતા છે? ગુસ્સે હોવું એ કલ્પના નથી. તે ગુસ્સે થવાની વાસ્તવિક હકીકત છે, ને તે મહત્વની છે. જેમ કે આપણને ભૂખ લાગે છે. તેવી જ આ વાસ્તવિક હકીકત છે. ભૂખ લાગવી એ કોઈ વિચાર નથી. ત્યાર પછી કલ્પના કરીએ છીએ કે મારે શું ખાવું જોઈએ, અને પછી તમારી ભાવતી વસ્તુ તમે આરોગો છો. જ્યારે તમે જેની સામે જાવ છો તેના વિશે શું કરવું એની કલ્પના નથી હોતી. ત્યારે 'જે છે' તે અનુસાર કર્મ કરવું એ જ ઉપાય છે. એટલે કે 'જે છે' તે વિષયમાં કર્મ કરવું.

બુક ઓફ લાઈફ

દૈનિક ધ્યાન કૃષ્ણમૂર્તિ સાથે, ઓગષ્ટ ૨૩

વૃ | ત | વિ | શે | ષ

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઇન્ડિયા - વાર્ષિક સંમેલન ૨૦૧૨

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન (ઈન્ડિયા) આ સંસ્થા દ્વારા આયોજીત વાર્ષિક સંમેલન આ વર્ષે રાજઘાટ અભ્યાસ કેન્દ્ર, વારાણસીમાં તા. ૫ થી ૮ નવેમ્બર, ૨૦૧૨ દરમિયાન ભરવામાં આવશે. આ સંમેલનમાં સહભાગી થવા ચાહતા સર્વ કોઈને જાહેર નિમંત્રણ છે. આ સંમેલનનો હેતુ અધ્યાત્મિક વિષયમાં ગંભીરપણે વિચાર અને ચિંતન કરવા માટેનું વાતાવરણ ઉપલબ્ધ કરી આપવું એ જ હેતુ છે. આ સંમેલનના નિમિત્તે સમવિચારી અભ્યાસુ એકત્ર આવી શકે અને કુદરતના સાનિધ્યમાં સંવાદ, પરિસંવાદ, ચર્ચા દ્વારા આપણા જીવન વિશેનો દષ્ટિકોણ દીર્ઘ કરવાનો પ્રયત્ન કરે.

સંમેલનનો વિષય છે 'મૃત્યુ સંગાતે જીવવું.' કૃષ્ણમૂર્તિએ પરંપારિક અને ધાર્મિક રુઠ્ઠી અને આધિપત્યને હમેશાં પ્રશ્ન કર્યો છે, અને ખરી ધાર્મિકતા, ધાર્મિક મન કેવું છે. એનો અર્થ આપણા દૈનિક જીવનમાંથી જ, આ પ્રશ્નનો ઉત્તર શોધવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. મૃત્યુના સાનિધ્યમાં જીવન જીવવું એટલે શું. એની શોધ લેતા આપણે સંઘર્ષમુક્ત અને મૃત્યુના ભય સિવાય જીવી શકીએ કે ? એ પ્રશ્નએ તેમણે સાધકને અંતર્મુખ કર્યા છે.

લીલીછમ વનરાજીમાં શાંત વાતાવરણમાં આવેલું ગંગા અને વરુણા નદીના સંગમ પર વિસ્તરેલા રાજઘાટ પરિસરમાં સંમેલનનું આયોજન છે.

સંમેલન ૫ નવેમ્બર, ૨૦૧૨ના દિને સવારે ૧૦ વાગે શરુ કરવામાં આવશે અને ૮ મી નવેમ્બર, ૨૦૧૨ના દિને બપોરે ૧ વાગ્યે સંમેલનની પૂર્ણાહુતિ કરવામાં આવશે. સહભાગી થવા ઈચ્છતી વ્યક્તિએ ૪ થી નવેમ્બર, ૨૦૧૨ના સંધ્યા સુધીના સમય દરમિયાન

હાજર થવું એવી અપેક્ષા છે. જેઓને સંમેલન પહેલાં કે પછી રહેવાની ઈચ્છા હોય તેમણે અધિક પૈસા ભરી સંબંધિત કાર્યાલયનો સંપર્ક સાધવો. રહેવાની જગ્યા મર્યાદિત હોવાના કારણે 'વહેલો તે પહેલો' એ ધોરણે જગ્યા ફાળવવામાં આવશે.

અધિક વિગત માટે : કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઇન્ડિયા, રાજઘાટ ફોર્ટ, વારાણસી. ૨૨૧ ૦૦૧ સંપર્ક કરવો.
દૂરધ્વનિ : ૦૫૪૨ ૨૪૪૧૨૮૮, Website : www.j-krishnamurti.org
email : kcentrevns@gmail.com.

વાસ્તવિકતા જોવી હોય તો...

કોઈપણ બાબતને વિચાર વિના જોવી શક્ય હોઈ શકે? એ રીતે જોવા માટે તો તમારે ઘણાં જ સાવધ હોવું જોઈએ, પક્ષઘાત થયો હોય એવા નહીં. અત્યંત જાગ્રત હોવા જોઈએ. પરંતુ ધાર્મિક લોકો તમને કહે છે કે તમે આંખ બંધ કરી, આંધળાની જેમ વાસ્તવિકતાની સામે જાઓ. પરંતુ સત્યની સામે તમે આંધળા બની કદી પણ જઈ શકો નહીં.

વાસ્તવિકતાને નિહાળવા માટે તમારું મન નિર્મળ હોવું જોઈએ. નિષ્પાપ હોવું જોઈએ. ગૂંચવાયેલું હોવું ના જોઈએ. મુક્ત હોવું જોઈએ, વિકૃત ના હોવું જોઈએ. સંતપ્ત હોવું ના જોઈએ. એવું જ્યારે હશે ત્યારે જ તમે કોઈપણ પ્રતિમા સિવાય સત્યનો સાક્ષાત્કાર કરી શકો.

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઇન્ડિયા. વસંત વિહાર, ૧૨૪ શ્રીનવેજ રોડ, ચૈનેઈ ૬૦૦ ૦૨૮ • Email : thestudykfi@yahoo.com • Website : http://www.kfionline.org.
કૃષ્ણમૂર્તિના પ્રવચન અને સંવાદોની અનેક ડીવીડી તમે ઓર્ડર દ્વારા મંગાવી શકો છો. એ વિશેની માહિતી વેબસાઈટ પર ઉપલબ્ધ છે.

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, બેંગલુરુ સ્થળે અધ્યયનશાળા

૧૧-૧૪ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ Significance of Living in "here & now"

૬ - ૮ ડિસેમ્બર, ૨૦૧૨

Retreat for young (18-35) Exploring success, Happiness & Relationships

૨૪ - ૨૭ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩ Silence, Stillness & Meditation

સંપર્ક : ધ સ્ટડી, વ્હેલી સ્કુલ કેમ્પસ, ૧૭ કિ.મી. કનકપુરા રોડ, થાતગુણી પોષ્ટ બેંગલુરુ ૫૬૦ ૦૬૨.

દૂરધ્વનિ : ૦૮૦ ૨૮૪૩૫૨૪૩ • Email : kfistudy@gmail.com • Website : www.kfistudy.org.

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર રાજઘાટ, વારાણસી : કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઇન્ડિયા, રાજઘાટ ફોર્ટ વારાણસી ૨૨૧ ૦૦૧

૨૮ સાપ્ટે. - ૦૩ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૨ હિન્દીમાં કાર્યશાળા : 'અપને દૈનિક જીવન કા અન્વેષણ' Enquiry into our Daily living

દૂરધ્વનિ : ૦૫૪૨ - ૨૪૪૧૨૮૮ / ૨૪૪૦૪૫૩ • Email : kcentrevns@gmail.com • Website : www.j.krishnamurti.org

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર સહ્યાદ્રિ, પોસ્ટ-તિવઈ હોલ, તાલુકા ખેડ (રાજગુરુ નગર, જિ. પૂના ૪૧૦૫૧૩ મહારાષ્ટ્ર.)

દૂરધ્વનિ : (૦૨૧૩૫) ૨૮૮૭૭૨, ૨૮૮૩૪૮, ૨૦૩૪૭૫ • Email : kfisahyadri.study@gmail.com • Website : http://www.kscskfi.com

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, રિશિવેલી, જિલ્લો ચિત્તૂર, આન્ધ્રપ્રદેશ - ૫૧૭ ૩૫૨.

દૂરધ્વનિ : (૦૮૫૭૧) ૨૬૦૩૭ / ૬૮૬૨૨ / ૬૮૫૮૨ • Email : study@rishivalley.org • Website : http://www.rishivalley.org.

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, ઉત્તરકાશી, પોષ્ટ : રાનારી, ડુંડા બ્લોક, જિલ્લા: ઉત્તરકાશી, ૨૪૮૧૫૧ • Email : krc.himalay@gmail.com

દૂરધ્વનિ : ૯૪૧૨૪, ૩૬૪૨૯ / ૯૪૧૫૯૮૩૬૯૦ • Website : http://www.jkrishnamurtionline.org. (ભારતીય ભાષામાં સંકેત સ્થળ)

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, કોલકત્તા, કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઇન્ડિયા, ૩૦, દેવદાર સ્ટ્રીટ, કોલકત્તા ૭૦૦ ૦૧૮.

દૂરધ્વનિ : (૦૩૩) ૪૦૦૮૨૩૯૮ • Email : kfikolkata@gmail.com

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, કટક, ઓરિસા, પુરીઘાટ, તેલંગા બઝાર, કટક ૭૫૩૦૦૮, ઓરિસા.

દૂરધ્વનિ : (૦૬૭૧) ૬૪૧૭૯૮૦ • Email : kficuttackcentre@sify.com

કૃષ્ણમૂર્તિ અધ્યયન કેન્દ્ર, બદલાપુર,

આનંદવિહાર, જે. કૃષ્ણમૂર્તિ સેલ્ફ એજ્યુકેશન સોસાયટી, જાભિળધર, રાહાટોલી ગામની નજીક, બદલાપુર(પ્ર).

તા. થાણા, પીનકોડ ૪૨૧૫૦૩, મહારાષ્ટ્ર. દૂરધ્વનિ : (૦૨૨) ૨૫૦૧૪૦૮૪, ૨૪૨૨૩૧૯૯ • Email : zilong@vsnl.com

સાલસ મન

મનુષ્ય ધર્મણમાં શા કારણે રહે છે? ધર્મણ એટલે શું? મને ખબર નથી જો તમારામાંથી કોઈએ ફાન્સના દક્ષિણ ઈલાકામાં ૨૫-૩૦ હજાર વર્ષો પહેલાની ગુફા જોઈ હશે. તેમાં બળદના સ્વરૂપમાં દુષ્ટ પ્રવૃત્તિ સાથે માનવી લડી રહ્યો છે. હજારો વર્ષોથી આપણે સંઘર્ષ સાથે જીવી રહ્યા છે. ધ્યાન કરવું એ પણ એક સંઘર્ષ બની ગયું છે. જ્યાં આગળ તુલના છે ત્યાં સંઘર્ષ છે? તુલના એટલે તોલમાપ. એક પોતાની તુલના બીજાની સાથે કરે છે. જ્યાં આગળ તુલના હોય છે ત્યાં ભય હોય છે. માટે ત્યાં અનિવાર્યપણે સંઘર્ષ હોય છે. શું આપણે તુલના સિવાય જીવન જીવી શકીએ નહીં? આપણે એવું માનીએ છીએ તુલના સિવાય પ્રગતિ થતી નથી. તમને તમારા ગુરુ સમાન થવું છે. તમે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા ચાહો છો. તમને પદ, પ્રતિષ્ઠા અને શિષ્યો જોઈએ છે. તમને માન-સન્માન જોઈએ છે, વગેરે વગેરે. માનસિક સ્તરે કંઈક બનવાની ઈચ્છા હોય છે ત્યાં સંઘર્ષ અવશ્ય હોય છે. શું કોઈપણ પ્રકારની તુલના સિવાય જીવન જીવવું શક્ય છે, એટલે કોઈપણ ધર્મણ સિવાય? આપણે આ પ્રશ્ન માનસિક સ્તરે કંઈક બનવાની પ્રક્રિયાને જ પૂછી રહ્યા છીએ. બાળકની વૃદ્ધિ થઈ તે એક પ્રૌઢ વ્યક્તિ બને છે. ભાષા શીખવા માટે આપણને સમયની આવશ્યકતા છે. કોઈપણ બાબતમાં પારંગત થવા માટે સમયની જરૂર છે. આપણે એ પ્રશ્ન વિશે વિચારી રહ્યા છીએ કે માનસિક રીતે કંઈક બનવાની પ્રક્રિયા એ સંઘર્ષનું એક કારણ હોઈ શકે? 'જે છે' એનું જે હોવું જોઈએ એમાં રૂપાંતર કરવું, હું સારો નથી મને મારે સારા થવું જોઈએ. હું લોભી છું, હું ઈર્ષાળુ છું પણ કદાચ એક દિવસ હું તેનાથી મુક્ત થઈશ. કંઈક બનવાની અપેક્ષા, કે જે એક માપ છે તુલના છે. શું એ પણ સંઘર્ષનું કારણ હોય છે?

સંઘર્ષનું બીજું કારણ પણ હોય છે એ છે દ્વેષ, આપણે જે કંઈ પરિક્ષણ કરી રહ્યા છીએ તે સંઘર્ષના સ્વરૂપને સમજવા માટે કરીએ છીએ અને આ ધર્મણમાંથી પૂર્ણપણે મુક્ત થવું શક્ય છે કે નહીં તે તપાસી રહ્યા છીએ. સંઘર્ષ મગજને નકામું બનાવી દે છે. મનને વૃદ્ધ કરે છે. જે મનુષ્ય સંઘર્ષ વિના જીવ્યો છે તે અસામાન્ય માનવી છે. સંઘર્ષ ને સમજવો એ ઘણું જ અગત્યનું અને જરૂરનું છે. એનું આપણને આકલન થવું જોઈએ. આપણે તપાસ્યું કે માપ અને તુલના સંઘર્ષનું સર્જન કરે છે. આપણે એ સુધ્ધા કહું કે ત્યાં દ્વેષ છે. તમારા કેટલાક તત્ત્વજ્ઞાનીએ કહ્યું છે અને તેનું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે ત્યાં દ્વેષ છે. સંઘર્ષનું એક કારણ દ્વેષ છે. ત્યાં દ્વેષ છે જ. રાત અને દિવસ, પ્રકાશ અને અંધકાર, ઊંચોને નીચો. ઉજ્જવળ અને ઝાંખી સવાર, સૂર્યોદય અને સૂર્યાસ્ત. ભૌતિક દુનિયામાં દ્વેષ છે. તમે સ્ત્રી છો અને તે પુરુષ છે. આપણે એ વિચારી રહ્યા છીએ કે માનસિક સ્તરે દ્વેષનું અસ્તિત્વ છે ખરું? કે ત્યાં ફક્ત 'જે છે' તે જ હોય છે. હું હિંસક છું એટલે ત્યાં ફક્ત હિંસા જ છે. અહિંસા નથી, અહિંસા એ માત્ર કલ્પના છે. તે વાસ્તવિકતા નથી. જ્યારે જ્યાં હિંસા અને અહિંસા હોય છે ત્યારે ત્યાં સંઘર્ષ હોવો જોઈએ. આ દેશમાં તમે સતત અહિંસા વિશે બોલો છો. પણ ઘણું કરી તમે પણ ઘણા હિંસક છો. વસ્તુસ્થિતિ એ છે દુનિયાભરમાં મનુષ્ય હિંસક જ છે, અને એ હકીકત છે. હિંસા એટલે માત્ર શારીરિક હિંસા જ નહીં. પરંતુ

અનુકરણ કરવું, માન્ય કરવું, આજ્ઞા પાલન કરવું સ્વીકારવું એ બધું એક રીતે હિંસા જ છે.

હિંસા બીજા પ્રકારની પણ હોય છે. પરંતુ ત્યાં ફક્ત 'જે છે' તે જ છે. પરંતુ જો તમે હિંસક હોવ પણ અહિંસક બનવા માટે પ્રતિબદ્ધ થયેલા છો, એનો અર્થ વસ્તુસ્થિતિ દૂર જવું ત્યારે તમે અચૂક સંઘર્ષમાં હોવ છો. એથી ઉલટું આપણે જો 'જે છે' એની સાથે રહીએ ત્યારે ત્યાં ફક્ત એક જ વાસ્તવિકતા હોય છે, અને વાસ્તવિકતા એટલે હિંસકતા અને એના સ્વરૂપરચનાની સમજણમાં જ હિંસાનો અંત થાય છે, પરંતુ હિંસા એ સમસ્યા નથી. આપણા મનને સમસ્યામાંથી છૂટકારો મેળવવા માટે સંસ્કારબદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે, કેળવવામાં આવ્યું છે. ગણિતની સમસ્યા, આર્થિક સમસ્યા, રાજકીય સમસ્યા વગેરે વગેરે. આપણાં મગજને યંત્રવતપણે સમસ્યાને હલ કરવા માટે પ્રતિબદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. અને આપણે જીવનને માનસિક સ્તરે અનંત સમસ્યાની હારમાળા જેવું બનાવી દીધું છે. એ બાબતમાં ગઈકાલે આપણે વિમર્શ કર્યો હતો. તેથી ત્યાં ફક્ત ખરેખર હકીકત હોય છે. તેની વિરુદ્ધ કંઈ નથી. આદર્શ, સિધ્ધાંત એને તમે ઉમદા કહો છો એ માત્ર ભ્રમ છે. એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે? જે કને હકીકત છે તે એ કે આપણે હિંસક છીએ. સત્ય શું છે કે આપણે હિંસક, અજ્ઞાની, ભ્રષ્ટ, અનિશ્ચિત વગેરે છીએ. એ વાસ્તવિકતા છે અને એની સાથે બાથ ભીડવાની છે. હકીકત સમસ્યાનું સર્જન કરતી નથી, જો તમે તેનો સામનો કરો. મેં શોધી કાઢ્યું કે હું હિંસક છું અને એની વિરુદ્ધ બીજું કંઈ નથી. મેં બધા જ વિરોધોને ફગાવી દીધો છે. એ બધાનો કંઈ જ અર્થ નથી. ત્યારે ફક્ત હકીકત હોય છે.

હવે, વાસ્તવિકતાનો ઉકેલ કેવી રીતે લાવવો? હકીકતની સામે કેવી રીતે જવું? વાસ્તવિકતાને નિહાળવાનો મારો હેતુ શું છે? વાસ્તવિકતાને કઈ દિશામાં લઈ જવી જોઈએ એવું મને લાગે છે? વાસ્તવિકતાના સ્વરૂપ અને તેના સ્વભાવની બાબતમાં મારું અવધાન હોવું જોઈએ, કોઈપણ પસંદગી સિવાયનું વાસ્તવિકતાનું મને અવધાન હોવું જોઈએ. આપણે જે વસ્તુસ્થિતિ છે એની સાથે કેવી રીતે બાથ ભીડવી? એટલે હું હિંસક છું એ હકીકતનું મારે કેવી રીતે અવલોકન કરવું? જ્યારે હું ગુસ્સામાં અને ઈર્ષાળુ હોવ છું ત્યારે ત્યાં હિંસા મને દેખાય છે. જો હું મારી જાતને બીજા જોડે તુલના કરવાનો પ્રયત્ન કરતો હોઉં. જો હું આ બધું કરતો હોઉં ત્યારે હકીકતનો સામનો કરવો અશક્ય બને છે. સાલસ મન હકીકતનો સામનો કરે છે. જો તમે કોઈ ધંધો કરતા હોવ. ત્યારે તેની હકીકતની સાથે રહો છો અને તેને ઉકેલો છો અને તમે એની કલ્પના કરતા નથી કે હું વાસ્તવિક હકીકતથી બીજું કંઈ કરું ત્યારે તમે સારા ધંધાર્થી રહેતા નથી. પરંતુ અહીં આપણે નિષ્ફળ થઈએ છીએ. કારણકે આપણે હકીકતનો સામનો કરતા નથી. ભીતરથી માનસિક સ્તરે આપણે તેને ટાળીએ છીએ. આપણે તેનાથી ભાગી છૂટીએ છીએ, અને જો આપણને તે દેખાય તો આપણે તેને દબાવી દઈએ. તેથી ત્યાં કશાનો પણ નિર્ણય આવતો નથી.

મુંબઈ ૧૯૮૩, ભાષણ ૨

જીવન મીમાંસા

‘જે છે’ તેની સામે આટલા બધા શા માટે લડો છો? જે ઘરમાં હું રહું છું તે કદાચ ઘણી બધી વસ્તુથી ભરાયેલું હોય. તે ઘરનું રાચરચીલું યોગ્ય એવું સુંદર ના હોય. પરંતુ આવા નાના કારણો થકી પણ મારે તે ઘરમાં જ રહેવાનું છે. તે ઘર છોડી હું બીજે ક્યાંયે જઈ શકતો નથી. માટે અહીં પ્રશ્ન સ્વીકાર કે અસ્વીકારનો નથી હોતો. પરંતુ વાસ્તવિકતાને નિહાળવાનો છે. ‘જે છે’ તેને હું જોઉં નહીં. તો પેલી ફૂલદાની, પેલી ખુરશી, પેલું ચિત્ર એ બધાને કારણે હું વ્યથિત રહીશ. ત્યારે આ બધી બાબતો મને રંજાડશે અને મને મનુષ્ય પ્રતિ, કામ પ્રતિ આ બધી બાબતોનો ત્રાસ થવા લાગે. આ બધું હટાવી નવેથી શરૂઆત કરવી તે જુદી વાત છે, પરંતુ તેમ કરવું શક્ય નથી. આથી ‘જે છે’ જે વાસ્તવિકતા છે તેની વિરુદ્ધ બંડ પોકારવાથી કંઈ ઉપજતું નથી. ‘જે છે’ એ બાબતની જાણ આત્મસંતોષ કે સમાધાન આપનારી નથી. પરંતુ જ્યારે હું ‘જે છે’ એને માન્ય કરું છું ત્યારે તેના વિશેની મને સમજણ પ્રાપ્ત થાય છે એટલું જ નહીં પરંતુ મનની પાશ્વભૂમિમાં મને એક પ્રકારની શાંતિની અનુભૂતિ થાય છે. જો મનના ઉપરી સ્તર પર શાંતિના હોય ત્યારે મન ખોટી બાબતથી પછાડતું રહે છે. તેવું મન કોઈ સમાજ સુધારણાના કાર્યમાં કે ધાર્મિક કાર્યમાં, પૂજા અર્ચનામાં પરોવાય છે. જ્યારે મનના ઉપરના સ્તરે શાંતિ હોય છે ત્યારે મનની આંતર એવી ગુપ્ત બાબત પ્રકાશિત થાય છે. મનનું એ ગુપ્ત સ્તર પ્રકાશમાં આવવું જોઈએ. પરંતુ જો મનનું ઉપલું સ્તર કલ્પના અને વ્યાધીથી ત્રસ્ત હોય ત્યારે તે શક્ય થતું નથી. જ્યારે મનનો પૃષ્ઠભાગ સતત ચિંતાગ્રસ્ત હોય ત્યારે મનનું ઉપરનું સ્તર અને આંતરિક સ્તર વચ્ચે સંઘર્ષ અટલ હોય છે. અને જ્યાં સુધી સંઘર્ષ મુઠ્ઠીમાં આવતો નથી ત્યાં સુધી ચિંતામાં વૃદ્ધિ થતી રહે છે. આખરે આ ચિંતા સંઘર્ષમાંથી મનને દૂર લઈ જવું પલાયન જ છે. આવી બધી છટકબારી સરખી જ હોય છે અને તેમાંની કેટલીક સામાજિક દ્રષ્ટિએ ઘણી ઘાતક હોય છે.

જ્યારે માનસિક વ્યથાની પ્રક્રિયાની કે અન્ય કોઈ પણ સમસ્યાની પ્રક્રિયાનું પૂર્ણપણે આકલન થાય છે ત્યારે મનુષ્ય તે સમસ્યામાંથી મુક્તિ અનુભવે છે. કોઈપણ સમસ્યા બદલ પૂર્ણપણે જાગૃત હોવા માટે, ત્યારે ત્યાં સમસ્યાનો નકાર કે સમર્થન ના હોવું જોઈએ. તે જાગૃતિ પસંદગી વિહીન હોવી જોઈએ. આ માટે ઘણી સહનશીલતા અને સંવેદનશીલતાની ગરજ છે. તે માટે ઉત્કટતા અને સતત અવધાનની આવશ્યકતા છે. જેથી કરીને વિચારની સમગ્ર પ્રક્રિયાનું અવલોકન કરી શકાય અને સમજ પ્રાપ્ત કરી શકાય.

બાહ્ય અસુરક્ષિતતાનો ડર તમને લાગતો નથી. પરંતુ આંતરિક અસુરક્ષિતતાનો ભયમાત્ર તમારી અંદર ઘર ઘાલી ગયો છે. બીજા લોકો કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા, પૈસા વગેરે બાબતોમાં પોતાને સુરક્ષિત બનાવવા ચાહે છે. તમે માત્ર ધ્યેય દ્વારા આંતરિક સુરક્ષિતતા પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છો છો પરંતુ આ ધ્યેયની પાસે જવા માટે આપણી પાસે સામર્થ્ય નથી એવી શંકા તમને થાય છે. તમને કોઈ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ કે આદર્શને સાધ્ય કરવો જોઈએ એવું શા માટે લાગે છે. તમને સુરક્ષિતતા મળે એટલા માટે જ? હા તમને જેવો આશરો જોઈએ છે, તેને તમે ધ્યેય એવું નામ આપો છો. વાસ્તવમાં તમને સુરક્ષિતતા, સંરક્ષણ જોઈતું હોય છે, બરોબર ને? “આનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યા પછી, એ એવું જ છે એ મારા ધ્યાનમાં આવ્યું.”

તમને હવે એની ભાળ લાગી છે, બરોબર? પરંતુ આપણે હજુ થોડા આગળ જઈએ. બાહ્ય સુરક્ષાની ઘડપડનું છીછરાપણું તમારા ધ્યાનમાં આવ્યું હશે, પરંતુ એકાદ ધ્યેયની પાછળ પડી આંતરિક સુરક્ષા માટે ઘડપડ કરવી તે પણ તેટલું જ ઉપરછલ્લું અને નિરર્થક છે. એ તમારા ધ્યાનમાં આવ્યું છે? પૈસાની જગ્યા એ તમે ધ્યેયનો આધાર લીધો છે. એટલું જ, આનો તમને બરોબર ખ્યાલ આવ્યો?

“હા હવે ખરેખર લક્ષમાં આવ્યું છે.”

તો હવે તમે જેવા છો તેવા જ રહો. જ્યારે તમને ધ્યેયની નિરર્થકતા ખ્યાલમાં આવે છે. ત્યારે તે તમારા મનમાંથી આપોઆપ ખરી પડે છે. તમે ‘જે છે’ તે જ તમે છો. તેથી ‘જે છે’ એને સમજવાનું શીખો. પરંતુ કોઈપણ ચોક્કસ ધ્યેય પકડીને નહીં. કારણકે કોઈપણ ધ્યેય કોઈપણ સાધ્ય કે વાસ્તવિકતાથી ‘જે છે’ તેનાથી ઘણું દૂર છે. ‘જે છે’ જેવું છે તે જ તમારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ છે. તમારું આ સ્વરૂપ કોઈપણ ખાસ વિશેષ સમય માટે નથી કે તમારી કોઈપણ મનસ્થિતિ પ્રમાણેનું નથી. પરંતુ પ્રત્યેક ક્ષણેક્ષણે તમે જેવા હશો તે જ તમારું વાસ્તવિક સ્વરૂપ હશે. સ્વયંને ધિક્કારો નહીં. અસહાય બની સ્વીકારો નહીં. માત્ર ‘જે છે’ તે વાસ્તવિકતાનો કોઈપણ પ્રકારનો વ્યાપારિક અર્થ ન કરતા તેનું અવધાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરો. એ ઘણું જ અઘરું લાગશે પરંતુ તેમાં જ આનંદ છે. મુક્ત હોવામાં જ ખરું સુખ છે અને ‘જે છે’ એના સત્યની અનુભૂતિમાં જ મુક્તિનો ઉદય થાય છે.

દિવસ આખો ધુમ્મસ છવાયેલો હતો. સંધ્યાકાળે જેમ જેમ તે ઓછો થતો ગયો તેમ તેમ પૂર્વદિશામાં જોર જોરથી પવન ફૂંકાવા લાગ્યો. જેથી વૃક્ષ પરના કરમાયેલા સુકા પાંદડા ખરી પડ્યા. ધરતી સુકાવા લાગી. તે વાદળભરી ભયાનક એવી રાત હતી. પવનનો વેગ વધવા લાગ્યો હતો. ઘરના બારીબારણા ખડખડતા હતા. અને વૃક્ષની ડાળીઓ તૂટતી હતી. બીજે દિવસે સવારે વાતાવરણ એટલું ચોખ્ખું હતું સામેના ડુંગરોને જાણે હાથ લગાડી શકાય એવા સ્પષ્ટ દેખાતા હતા, પવન સાથે હવા ગરમ થવા લાગી હતી. પરંતુ સંધ્યાકાળના સમયે જ્યારે પવન થંભી ગયો ત્યારે સમુદ્રની સપાટી પર ધુમ્મસ દૂર દૂર ફરીથી પ્રસરવા લાગ્યું.

આ પૃથ્વી કેવી વિલક્ષણ એવી સુંદર અને સમૃદ્ધ છે. તેને નિહાળવામાં કદી કંટાળો આવતો નથી. નદીની કોરડી જમીન વનસ્પતિ અને પ્રાણીઓથી ભરેલી હતી. કાંટાળા છોડવા પોપીજ, ઊંચા દેખાતા પીળા સૂર્યમુખી પુષ્પો સર્વત્ર ફેલાયેલા હોય છે. મોટા જળખડકો પર ગરોળી હોય છે. સફેદ, તપકીર રંગ અને પટ્ટાના સાપ પોતાની કાળી જીભ અંદર બહાર કરતા તડકામાં સુતેલા દેખાતા હોય અને પેલી બાજુ દરમાંથી બહાર આવતા સસલા અને ઉંદરોનો પીછો કરતા કુતરા ભસતા સંભળાતા.

સમાધાન કદીપણ સફળતા, સંતોષ વૈભવથી આવતું નથી. કર્મ કરવાથી કે કર્મશૂન્ય બનવાથી પણ આવતું નથી. ‘જે છે’ એની પરિપૂર્ણતામાંથી આવે છે, તેનું રૂપાંતર કરવાથી આવતું નથી. જે કંઈ પરિપૂર્ણ છે તેનું રૂપાંતર કરવાની આવશ્યકતા નથી. જે અપૂર્ણ છે તે પૂર્ણત્વ ને પામવા પ્રયત્ન કરે છે. તેને અસંતોષ અને રૂપાંતરની બેચેની હોય છે. ‘જે છે’ તે અપૂર્ણ છે પૂર્ણ નથી. પૂર્ણત્વની કલ્પના એ હકીકત નથી અને જે હકીકતમાં વાસ્તવિક નથી, એની પાછળ

પડવાથી ક્યારે પણ ભરી ન શકાય એવું અસંતોષનું દુઃખ હોય છે. તે અસંતોષના દુઃખને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન એટલે કે જે વાસ્તવિક નથી એની શોધ કરવી. આથી ત્યાં અસંતોષ ઉદ્ભવે છે. અસંતોષ કે અસમાધાનમાંથી બહાર આવવાનો કોઈ માર્ગ નથી. અસંતોષનું અવધાન હોવું જોઈએ એટલે કે 'જે છે' એ વાસ્તવિક હકીકતનું અવધાન છે. આ વાસ્તવિકતાની પરિપૂર્ણતામાં એવી અવસ્થા હોય છે જેને તમે સમાધાન કહી શકો. એની સામે કશું જ વિરોધી નથી.

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા કેન્દ્ર, હિંમત નિવાસ, મલબાર હિલમાં છે. અહીં કૃષ્ણજ્ઞના બધા પુસ્તકો, ડીવીડી ઉપલબ્ધ છે. બાલ આનંદ-બાલ વિકાસ કેન્દ્ર, મુંબઈ સ્થિત આ કેન્દ્ર સાથે સંલગ્ન છે.

કેન્દ્ર તરફથી વખતો વખત કૃષ્ણમૂર્તિના શિક્ષણના અનુસંધાનમાં જીવનનો ગહનતાપૂર્વક અભ્યાસ કરનાર વિચારવંતોના પ્રવચનનું આયોજન કરવામાં આવે છે. દર શનિવારે અને રવિવારે કૃષ્ણજ્ઞના વાર્તાલાપો અને સંવાદોની વ્હીડિયોનો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવે છે. તેમજ દર ગુરુવારે સમૂહ વાર્તાલાપનું આયોજન રાખવામાં આવે છે.

કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા
વસંત વિહાર, ૧૨૪, શ્રીનવેજ રોડ,
ચૈનેઈ ૬૦૦ ૦૨૮.
દૂરધ્વનિ: (૦૪૪)૨૪૯૩ ૭૮૦૩/૭૫૯૬
Email : kfihq@md2.vsnl.net.in
Website : www.kfionline.org
સંપર્ક : કૃષ્ણમૂર્તિ ફાઉન્ડેશન ઈન્ડિયા
બોમ્બે એકઝીક્યુટીવ કમિટી, હિંમત નિવાસ,
૩૧, ડોંગરસી રોડ, મલબાર હિલ,
મુંબઈ - ૪૦૦૦૦૬
દૂરધ્વનિ : ૨૩૬૩૩૮૫૬
ઈમેલ : kfimumbai@gmail.com

કૃષ્ણમૂર્તિના વિષયોની જાણકારી માટે કઈ વેબસાઈટ્સ :
www.jkrishnamurti.org
www.kfionline.org
www.rishivalley.org
www.j-krishnamurti.org
www.kfistudy.org
www.kscskfi.com
www.jkrishnamurTIONline.org
www.kfa.org
www.kfoundation.org
www.kinfonet.org

Statement about ownership and other particulars of Antarlahari Newsletter

Form IV

1. Place of Publication : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
2. Periodicity of Publication : Once in four months, (January, May, September)
3. Printer's Name : Anand Limaye
Whether citizen of India : Yes
Address : India Printing Works, 42, G. D. Ambekar Marg, Wadala, Mumbai - 400 031.
4. Publisher's Name : P. V. Dabholkar
Whether citizen of India : Yes
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
5. Editor's Name : Vasanti Padte
Address : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.
6. Name and address of individuals who own the newspaper and partners or shareholders holding more than one percent of the total capital : Krishnamurti Foundation India, Mumbai Executive Committee Himmat Niwas, 31, Dongersey Rd., Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

I, P. V. Dabholkar, hereby declare that the particulars given are true to the best of my knowledge and belief.

Sd
(P. V. Dabholkar)

‘જે છે’ એ સત્યની સન્મુખ હોવું

ભલે તમે તેને ઈશ્વર કહો, સત્ય કહો કે પછી તમને ગમે તેવું તેને નામ આપો, તે સત્ય સ્વરૂપ પ્રતિ ક્ષણે આવિર્ભૂત થતું હોય છે. તે માત્ર વિમુક્ત, ઉત્સ્કુરણ એવી અવસ્થામાં જ ઘટિત થાય છે. પદ્ધતિસરનું શિસ્તબદ્ધ મન તેને પકડી શકે નહીં. પરમેશ્વર એ તમારા મનની કક્ષાની બાબત નથી. પોતાની કલ્પનાના પ્રક્ષેપ થકી એ પ્રગટતું નથી. જ્યારે સત્વશુદ્ધી હોય એટલે કે મુક્તતા હોય ત્યારે જ તેનું આગમન થાય છે. ‘જે છે’ એ સત્યની સન્મુખ હોવું એ જ સુશીલતા, એ જ શુદ્ધ સત્યમયતા હોય; અને એ સત્ય એ હકીકતની સન્મુખ હોવું. એ જ આનંદદાયી અવસ્થા છે. મન જ્યારે આવું પૂર્ણ અત્યંત શાંત, આનંદમય હોય. તેની પોતાની રતિમાત્ર હાલચાલ હોતી નથી. વિચારોની ડાળી ફૂટતી ના હોય. જાણતા અજાણતા પણ વિચારોના તરંગો ઉદ્ભવતા નથી. ત્યારે અને તે ક્ષણે જ સનાતનનો આવિર્ભાવ થાય છે.

પ્રથમ અને અંતિમ મુક્તિ,
પ્રશ્નાવલી ૧૬

અંતરમેળ આ વૃત્તપત્રિકા દર ચાર મહિને પ્રસિધ્ધ થતી પત્રિકા છે. કૃષ્ણજ્ઞના શિક્ષણના અભ્યાસ કરવા ઈચ્છત વ્યક્તિ માટે કૃષ્ણજ્ઞના સાહિત્યનો ગુજરાતી અનુવાદ, તેમના શિક્ષણને લગતા લેખ, સંસ્થાના કાર્યક્રમ તેમજ અભ્યાસ કેન્દ્રની અને પુસ્તકો વગેરેની માહિતી આ પત્રિકામાં પ્રકાશિત કરવામાં

આવે છે. આપને આ પત્રિકા આપના સરનામે મળે એવી ઈચ્છા હોય તો અમારા મુંબઈ કેન્દ્રના સરનામા પર પત્ર દ્વારા કે ઈમેલ દ્વારા ખબર કરવી. કૃપા કરી તમારું સંપૂર્ણ નામ, સરનામું, ફોન નંબર અને ઈમેઈલ હોય તો તે જણાવશો.

Published in January, May, September

Periodical

Registered with The Registrar of Newspapers for India under No. MAHGUJ/2008/25168

If undelivered please return to :

Krishnamurti Foundation India

Mumbai Executive Committee, Himmat Niwas, 31, Dongersey Road, Malabar Hill, Mumbai - 400 006.

Tel.: (022) 2363 3856 Email : kfimumbai@gmail.com

Websites : www.kfionline.org, www.jkrishnamurti.org